

on-line >>> www.alnari.rs
mail to >>> office@alnari.rs

Naziv originala:
Raphaël Cardetti
LE PARADOXE DE VASALIS

Copyright © 2009 by Éditions Fleuve Noir,
département d'Univers Poche
Translation Copyright © 2012 za srpsko izdanje Alnari d.o.o.

ISBN 978-86-7710-929-5

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

SAVRŠENA
ENIGMA

RAFAEL KARDETI

Prevela Svetlana Marinković

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2012.

„Kada je legenda moćnija od stvarnosti, štampajte legendu.“

Čovek koji je ubio Libertija Valansa

„Ne putujem bez knjiga ni u miru ni u ratu. [...] To je najbolje oružje koje sam pronašao na ovom putovanju čoveka kroz život.“

Mišel de Montenj, *Ogledi*

Alber Kada je bio tiho i diskretno biće. Suprotno već utemeljenoj univerzitetskoj tradiciji, on se nikada nije isticao svojom plahovitošću. Nije gajio ni najmanju sklonost prema polemikama i nikada nijednu reč nije izgovorio glasnije od druge. Verovatno je u toj njegovoj crti karaktera trebalo tražiti razlog zbog kojeg ga sudbina nije uzdigla do visina za koje je, činilo se, bio predodređen.

Kada je napunio osamnaest godina, grozničava inteligencija i žed za znanjem otvorili su mu vrata Ekol normal superijera. Tri godine kasnije krenuo je put Oksforda, gde je uspešno završio doktorsku tezu sa temom *Doktrina kategorija Dunska Skota*, koju je čuvena Frensis Jejts na dan odbrane teze opisala kao „kamen temeljac u krhkoj skotističkoj građevini“.

Uprkos nespornoj reputaciji prosvećenog duha (ili upravo zbog nje), Alber Kada je morao da čeka dugih deset godina pre nego što će dobiti mesto profesora srednjovekovne filozofije na Sorboni. Njegove kolege sa studija, oni najveštiji u spletkarenju, već odavno su bili predavači u prestižnim institucijama zahvaljujući revnosnom obilaženju izdavačkih kuća i kuloara u ministarstvima. Stoga je onog dana kada je Alber Kada primio rešenje o svom imenovanju, njegova radost bila pomućena izvesnom gorčinom koja ga nikada neće napustiti.

Na zalasku karijere, Alber Kada je u očima univerzitetskih krugova bio živi anahronizam. Pripadao je negdašnjem soju erudita nestalih iz amfiteatara pre mnogo godina, koji su umeli bez pripreme da dešifruju gnostički rukopis iz XI veka ili da citiraju naizust čitave pasuse iz dela *Summa theologica* Henrika iz Genta.

Međutim, u svakodnevnom životu, nosio je poput tereta svoje ogromno znanje. Njegovo enciklopedijsko znanje ga je dovodilo u nezgodan položaj u društvu u kojem je živio. Internet i digitalna revolucija bili su mu podjednako strani koliko i većina studenata koje su mu dodeljivali.

Stvarnost je bila sasvim drugačija, stoga je Alber Kada prenosio svoje znanje u dobrim delom praznim amfiteatrima, a jedina publika mu je bio poneki dremljivi student u parteru, verovatno isuviše lenj da bi se pridružio svojim drugovima u obližnjim bioskopima ili na klupama Luksemburškog parka.

Retki privrženici izlazili su sa njegovih predavanja iscrpljeni, sa osećajem da su bili na dvočasovnom vrtoglavom putovanju kroz zapadnoevropsku kulturu. Pogrbljen, kao da ga pritiska veličina njegovog znanja, stari profesor je mogao u istoj rečenici da govori o Vilijamu Okamskom i Žilu Delezu, a da taj spoj ne izgleda ni razmetljivo ni izveštačeno. U tim trenucima milosti govorio bi sa takvom žestinom da se gotovo činilo neverovatno da takav glas dopire iz tog oronulog tela.

Raskid Albera Kadaa sa univerzitetskim svetom bio je suptilan, dugo neuočljiv.

Malo-pomalo, prestao je da odlazi na konferencije i seminare. Sveo je svoja predavanja na minimum i koncentrisao se na šačicu studenata čija je istraživanja prihvatio da prati. Ime mu se sve ređe pojavljivalo u stručnim časopisima, da bi najzad i potpuno iščezlo iz njih, a da se njegove kolege nisu ni najmanje zabrinule zbog toga.

Njegov profesionalni uspon nikada ne bi otišao dalje od trećeg sprata, na kojem se, tik ispod krova, nalazio njegov kabinet, ali Alber Kada je već odavno znao da to nije najvažnije.

Istina, dogodilo bi mu se još poneki put da oseti u grudima bolno probadanje kada bi pomislio na zasluge koje su mu mogle pripasti. Međutim, nekoliko čaša starog armanjaka bilo je dovoljno da odagnaju to mračno osećanje u najskrovitiji kutak njegovog mozga. Alkohol bi mu pomutio misli, ispružio bi se na krevetu i recitovao naglas omiljeni pasaż iz *Ispovesti* Svetog Avgustina: „Verum tamen tu, medice meus intime, quo fructu ista faciam, eliqua mihi.“

Kao i njegovom učitelju, i Alberu Kadau je bilo potrebno pokazati kojim putem da pođe. Nažalost, u njegovom slučaju, ispostaviće se da Bog neće biti ni od kakve koristi. On se uputio u toliko mračne predele

Savršena enigma

da niko nije mogao da mu pomogne da iz njih izađe, čak ni Svevišnji, ma koliko svemoćan bio.

Duboko u sebi, Alber Kada se osećao uhvaćen u zamku bez izlaza. Bekstvo iz te zamke iziskivao je mnogo više snage nego što mu je preostalo. Da je mogao, Alber Kada bi se vratio gotovo trideset godina unazad, u doba kada još nije znao kuda će ga odvesti njegova potraga.

Činjenica da je upoznao misli i prosvetljenja tolikih uzvišenih duhova da bi u suton svog života ostao bez ijedne izvesnosti mogla bi se činiti smešnom, ali ona je u njemu budila jedino zastrašujuće osećanje nemoći i praznine.

Međutim, Alber Kada u ovom času nije mario za takva metafizička razmišljanja.

Mislio je samo kako da trči najbrže moguće.

Grubo je odgurnuo dvojicu čuvara u uniformi sa plavim kačketima koji su stajali na ulazu u Sorbonu, iznenađeni što ga vide da ne koraca svojim uobičajenim laganim i odmerenim hodom. Olabavljenog čvora na kravati, Alber Kada im se izvinio neodređenim pokretom, a potom nastavio da trči kroz veliko popločano dvorište kroz gomilu studenata koji su se tiskali i žurili ka amfiteatrima na prva poslepodnevna predavanja.

Uvređen zbog takvog ponašanja nedostojnog jednog profesora, dekan mu u prolazu uputi prekoran pogled. Alber Kada ga i ne primeti, prođe kraj ulaza u biblioteku, jednim skokom preskoči nekoliko stepenika na čijim su se krajevima nalazile neprivlačne statue Luja Pastera i Viktora Igoa, a koji su vodili prema transeptu kapele, i hitro uđe u glavnu zgradu univerziteta kroz bočni ulaz.

Gotovo bez daha, krenuo je starim stepeništem na više spratove. Iako nije bilo lifta, a trodelna konstrukcija stepeništa mu je otežavala svaki fizički napor, Alber Kada je oduvek odbijao da mu se kabinet premesti, jer je smatrao da je njegova pozicija ispod krova najbolji način da se zaštiti od nametljivaca. Međutim, tog dana, dok je osećao kako mu pluća plamte od napora, gorko je zažalio zbog svoje tvrdoglavosti.

Sa velikim naporom se dokopa vrata kancelarije, izvuče masivan svežanj ključeva iz džepa na kaputu, stavi ključ u bravu, ali ključ se ne okrenu u cilindru.

Vrata nisu bila zaključana.

Bio je siguran da nije ostavio otključana vrata kada je prethodnog dana napustio kancelariju. Odlično se sećao da je dva puta proverio da li je zaključano. Gurnu snažno vrata onako kako to nikada nije učinio i požuri prema metalnom ormaru koji mu je služio kao sef.

Krila ormara su bila širom otvorena. Katanac sa kombinacijom za otvaranje je visio na levom krilu. Nikada tokom svog četrdesetogodišnjeg rada na Sorboni Alber Kada nije izašao iz kancelarije ostavljajući otključan ormar. Ta mogućnost je bila potpuno nezamisliva. Često je bio rasejan, ali ne u vezi sa stvarima koje je smatrao važnim, a zaključavanje ormara bila je njegova glavna briga.

Bio je dovoljan jedan pogled da shvati da su njegova strahovanja osnovana.

Alber Kada je mogao da prihvati da mu je karijera potonula u srednjost. Mogao je da podnosi u tišini prezrive poglede kolega i podrugljive osmehe studenata koji su ga gledali dok tumara hodnicima Sorbone, zanesen i u izgužvanoj košulji. S druge strane, nije mogao da podnese da mu ukradu najdragoceniju imovinu, jedini materijalni predmet koji je njemu bio istinski važan.

Zaslepljen svojim ubeđenjima, zanemario je upozorenja koja su bila brojna. Verovao je da će mu Sorbona pružiti bolju zaštitu od njegovog minijaturnog dvosobnog stana u Ulici Šerš-Midi, kao da će sâm ugled ovog mesta stvoriti nepremostivu psihološku barijeru.

Prevario se i snosio je punu odgovornost za taj gubitak. Da je samo bio manje arogantan, takva nesreća se ne bi dogodila.

Još uvek zadihan od penjanja, Alber Kada pohita ka prozoru i širom ga otvori. Posmatrao je nekoliko trenutaka kupolu kapele pod kojom su počivali posmrtni ostaci kardinala Rišeljea. Put kojim je trebalo krenuti nametnuo se iznenada u punom sjaju svoje očiglednosti.

Alber Kada, profesor srednjovekovne filozofije na Sorboni, pokazao se dostojnim svojih slavnih predaka. Pre više vekova, oni koji su pre njega obitavali među ovim zidovima ustanovili su etički kodeks koji on ne može da pogazi.

Istog časa je osetio kako ga obuzima veliko olakšanje, kao da je ta odluka predstavljala prirodni nastavak njegovog životnog puta još od prvog trenutka kada je kao petnaestogodišnjak osetio to neponovljivo osećanje intelektualnog sjedinjavanja samo zahvaljujući milosti reči Svetog

Savršena enigma

Avgustina. Više nije osećao nikakvu tugu. Jedino je žalio što je doživeo neuspeh, a bio je tako blizu cilja svoje potrage.

Skinuo je kaput, brižljivo ga presavio, a zatim odložio na naslon svoje stolice. Zatim je stegao čvor na kravati, nadlanicom ispravio nabor na sakou i uklonio sićušan, gotovo nevidljiv trun prašine koji je tu pao.

Tada samo zatvori oči i prepusti se praznini.

Tako je okončan život Albera Kadaa na besprekornom pločniku dvorišta Sorbone, pred očima stotinak svedoka, u neverovatnom mlazu krvi i moždane mase.

Valentina Savi nije ni podigla glavu kada se začuo zveket zvonca koje je najavljivalo ulazak klijenta u atelje. Kao da se ništa nije dogodilo, nastavila je da trlja pamučnom tkaninom natopljenom alkoholom istruleli sloj koji je davao opaki izgled Bogorodici najslikanoj rukom bez trunčice umetničkog talenta početkom XIX veka.

Osoba odgovorna za ovaj užas imala je makar toliko dobrog ukusa da ne potpiše svoj zločin. Naravno, vlasnik slike je bio ubeđen da poseduje nepoznato remek-delo. Pominjao joj je imena Davida i Delakroe. Čini se da će povratak u stvarnost biti surov. Ova strahota ne vredi ni pišljiva boba, jedva da vredi cenu restauracije.

U suštini, klijenti su bili uvek isti: svi su prelazili prag ateljea očiju blistavih od nadanja. Stezali bi na grudima musavo platno koje je odvajkada zauzimalo počasno mesto iznad kamina nepoznate tetke iz provincije. Čutke su podnosili nebrojene obede sa starom harpijom, nošeni nadom da će im ona jednog dana ostaviti u nasleđe svoje blago. Sedmicu za sedmicom jeli su istu goveđu čorbu, podnosili iste razgovore, očiju prikovanih za buduće nasledstvo, zamišljajući krasote skrivene iza zaštitnog laka, potamnelog od godina stajanja. Uz dobru restauraciju mogli bi da izvuku dovoljno novca da kupe nov jednosoban stan, možda čak i veću vikendicu.

Veliki dan bi najzad došao i kada bi, nakon što obave ukop kaćiperke i odnesu pobedu nad drugim naslednicima, potražili restauratora čiji cenovnik im se činio pristojnim – najzad, to je bilo samo jedno prosto čišćenje koje gotovo da bi mogli da obave i sami uz malo smelosti, rastvarača i dobre volje – na kraju bi prelazili prag Valentinog ateljea.

Savršena enigma

Eto zašto ta devojka više ni podizanjem glave nije udostojila zvuk zvonca. Nadala se da će taj očigledan prezir odbiti potencijalne klijente i da će je poštediti čina spasavanja od zaborava novih uvreda nanetih umetnosti.

Kad se Bogorodičino lice najzad pojavilo, Valentina srdito utvrdi da bi verovatno bilo bolje da nije skinula istruleli sloj. Uzdahnu, baci u korpu prljavi komadić pamučne tkanine i odgurnu sliku od sebe najdalje što je mogla, na sam kraj radnog stola koji je zauzimaio gotovo celu površinu ateljea. Žarko je želela da vrati ljudski lik nesrećnici, ali restauracija nije podrazumevala ulepšavanje. Taj princip nije dopuštao nikakva odstupanja, čak ni u ovako uzaludnim slučajevima.

Nimalo obeshrabren ravnodušnošću restauratorke, posetilac je i dalje stajao na ulaznim vratima čekajući nepomično.

Valentina ga najzad pogleda. Starac nije ličio na njene svakodnevne klijente. Njegovo trodelno odelo bledosmeđe boje kao da je bilo skrojeno po meri u prošlom veku u Ulici Sevil rou. Na glavi je imao panama-šešir koji se slagao sa odelom, onakav kakav se više nije mogao videti još od pedesetih godina čak ni u Havani. U ruci je držao kožnu tašnu za spise, prošaranu tankim pukotinama, koje su se savršeno slagale sa bezbrojnim sitnim borama što su mu na čelu bile isprepletane u gustu mrežu.

Ruža što se osušila, zaboravljena u plakaru, pomisli devojka pažljivo ga pogledom proučavajući. Krhka, elegantna i prefinjeno svela. Kao oni stari buketi za neveste koji se ponekad mogu naći u starinarnicama.

Ističući pokret ljubaznim osmehom, posetilac pokaza prstom stolicu naspram devojke, iza hrpe slikarskih četkica i boca sa hemikalijama koje su prekrivale sto. Valentina klimnu glavom ne menjajući svoj nezainteresovani stav.

Starac spusti torbu na sto i osloni ručku svog štapa na naslon stolice. Ruka kojom je skinuo šešir bila je toliko izborana, kao da je prekrivena velenom. Nekoliko plavičastih sićušnih vena, gotovo nevidljivih, ocrtavale su se na koži i nestajale u korenu prstiju, savijenih od artroze. Lice mu se grčilo od napora dok se dugo smeštao u stolicu, a zatim je pokazao na mali okvir na zidu iza Valentine, u kojem se nalazio crtež konjanika izvijenog unazad.

Začuo se njegov glas, jasniji i snažniji nego što se moglo naslutiti prema njegovom ukupnom izgledu.

„Izuzetan intenzitet svedenosti, reklo bi se prema izgledu vašeg ateljea. Marino Marini bi bio oduševljen da vidi jedno svoje delo ovde.“

To je probudilo Valentininu pažnju. Obično niko nije primećivao crtež. A retki posetioci koji bi ga primetili nisu znali ko je autor. Kupila ga je od čuvenog prodavca sa Keja Volter po basnoslovnoj ceni, kada se zaposlila u Luvru pre deset godina,.

Celu prvu platu je dala za taj minijaturni četvrtasti komad papira firme Kanson, požuteo od stajanja, ali se nije pokajala zbog tog trenutka ludosti. Ostavila je crtež takav kakav je, ne pokušavši čak da ukloni ni sitne mrlje koje su se pojavile od vlage u donjem delu. Sviđao joj se takav, sa svim nesavršenostima i tragovima koji su ukazivali da je imao drugačiji život pre nego što je dospao kod nje.

Starčev pogled pređe sa crteža na devojkju, zatim se zaustavi na Bogorodičinom licu, koje se upravo pojavilo.

„Loša slika dobra za maloumnike... Vi tu ne možete ništa učiniti. Oduvek sam smatrao da jedno umetničko delo mora da bude u skladu sa svojim pakovanjem“, nastavio je ne ustručavajući se zbog ćutanja svoje sagovornice. „Ne bi imalo nikakvog smisla postaviti Pikasa ili Šagala u jedan od onih neprirodnih stanova koje je uredio neki dekorater u modi. Znaite, oni što sve prekrivaju mermerom, od poda do plafona, i premažu zidove jarkim bojama. Malo crvene ovde, žute tamo, nekoliko tirkiznih tačkica za kraj... Razumete?“

Valentina potvrdno klimnu glavom. Nije razumela s kojom namerom joj starac ovo govori, ali probudio je u njoj interesovanje ili makar izvesnu radoznalost.

„Naprotiv“, nastavi, „malena slika plaćena deset evra može da dobije sasvim nov izgled ako se uklopi u svoje okruženje. I vi i ja mislimo da ova Bogorodica treba da završi u korpi za smeće. Međutim, ona je usrećila svoje prethodne vlasnike. U suštini, sve je pitanje koherentnosti. Marinijev crtež se savršeno uklapa u vaš atelje. Mora da vam mnogo znači.“

Valentina nije podnosila ispovedanja, naročito ne pred strancima. Napregla se da zadrži emocije, ali nije uspela da spreči da joj se usne ne iskrive u neprivačnu grimasu. Taj crtež je predstavljao sva obećanja koja joj život nije ispunio. Obećanja na koja se dugo oslanjala i koja su na kraju zauvek nestala zbog nekoliko nakrivo nasadenih molekula. Konjanik na svom neobičnom konju bio je sećanje na ono što je izgubila.

Savršena enigma

„Razgovarajmo o nečem drugom, molim vas.“

„Naravno, izvinite. Nisam hteo da...“

Devojka odmahnu glavom.

„Nije to ništa. Da li mogu da znam šta vas dovodi kod mene?“

„Hoću da vam ponudim posao.“

„Imam previše posla. Ima mnogo remek-dela koja treba da spasem“, dodade pokazujući glavom na Bogorodicu iskrivljenog lika.

„Razumem...“, odgovori starac.

Činilo se da okleva jedan tren u izboru najboljeg načina da iznese svoje argumente. Odlučio se za najdirektniji.

„Valentina, vi vredite mnogo više od toga. Već sam imao prilike da vidim neke vaše radove.“

Blago se iskašlja, pomalo u neprilici.

„U stvari... radove koje ste radili ranije... Izuzetni su. Potreban mi je talentovan restaurator i čini mi se da ste vi osoba koju tražim.“

Valentina odmahnu glavom.

„Gotovo je sa tim. Pogledajte oko sebe: da li vidite i trunku talenta negde? Ja restauriram beznačajne starudije. Čak i da ih uništim, niko mi ne bi zamerio. Naprotiv.“

„Valentina, nećete moći zauvek da odbacujete ono za šta ste stvoreni. Niste imali sreće. Svi znaju koliko vredite.“

Ona oseti kako je obuzima talas nemog besa. Napregla se da ga savlada, ali nije sasvim uspela. Provušla je ruku kroz kosu i izvukla ukosnice kojima je bila vezana. Dugi svetlosmeđi pramenovi joj padoše na ramena, ističući njene sjajne zelene oči.

„Vi ne možete ni da zamislite šta sam preživela. Ne želim da mi se to ponovi.“

Starac tada otvori torbu i izvuče iz nje kovčežić od palisandrovine veličine desetak centimetara i spusti ga na sredinu stola između njih dvoje.

„Želim da se vi postarate o ovome. Spreman sam da vam ponudim sva neophodna sredstva. Vi ste jedina osoba u koju imam poverenja za ovaj posao. Nekada ste činili čuda.“

„U pravu ste. Setite se samo: ja sam izvela čudo nestajanja.“

Pokušala je da svoj odgovor oboji ironijom. Jedino je uspela da svom glasu doda nijansu gorčine.

Posetilac gurnu kovčežić ka njoj.

„Zavirite unutra pre nego što date konačan odgovor. Ukoliko ostanete pri svojoj odluci, otići ću i nikada više nećemo govoriti o tome.“

Valentina je posmatrala kovčežić nekoliko trenutaka. Najzad se odlučila. Odvezala je nesigurnom rukom plišanu grimiznu traku kojom je bio pričvršćen poklopac i podigla ga. U kovčežiću je bio pravougaoni predmet umotan u navlaku od istog pliša kao i kopča. Sve skupa bilo je tanko koliko i jedna vrećica šećera.

„Hajde, izvucite ga.“

Starac joj se obrati blagim, ali u isto vreme odlučnim glasom, onako kako to čini neko ko je navikao da mu se drugi povinuju.

Valentina više nije oklevala. Navukla je čiste rukavice, zatim zavukla ruku u navlaku i izvukla prilično oštećenu knjižicu.

Na prvi pogled, bio je to srednjovekovni kodeks kvarto formata u jadnom stanju. Povez se raspadao i nije imao nikakav natpis, a nedostajalo je više komadića, ponekih veličine novčića. Cela donja strana knjige bila je pocrnela, što je ukazivalo da je knjiga bila u blizini plamena ili, još gore, da je bila bačena u još uvek užareno ognjište.

Lica napetog od koncentracije, Valentina je dugo posmatrala inkunabulu, zatim ju je okrenula i ispitivala njeno naličje sa jednakom pažnjom ne primetivši ništa što bi moglo da joj ulije optimizam.

„Umetničko delo mora da je u skladu sa svojim okruženjem...“, reče podižući pogled prema posetiocu. „Da bi se slagalo sa vašim rečima, trebalo je da ga stavite u kutiju od makarona.“

Starac joj se popustljivo nasmeši.

„U ovom slučaju, nijedna kutija, makar bila i od čistog zlata, ne bi bila dovoljno raskošna za ovu knjigu. Otvorite je.“

Povlađujući njegovom zapovednom tonu, Valentina se ispravi i ode do pulta koji je zauzimao čitav jedan ugao radnog stola. Da bi umanjila pritisak na povez, obe strane knjige je položila na obloženu podlogu.

Disala je polako, odlučna da ovog puta kontroliše emocije. Međutim, nije uspela da se suzdrži i da ne oseti izvesno uzbuđenje koje se istog časa preobrazi u razočaranje, jer je kodeks i unutra bio nepovratno oštećen.

Prva strana je bila istrgnuta i od nje je ostala samo tanka traka širine pola centimetra bez ikakvog zapisa. Naredni list je bio ukrašen iluminacijom sa bočnim dekoracijama na kojima se nalazilo isprepletano bilje

Savršena enigma

– Valentina je prepoznala ljubičice, bele rade, čak i jagode – na koje su sleteli leptiri kao i neobičan zmaj sa lavljom glavom i orlovim krilima.

Nespretna i neprivačna, centralna iluminacija je po stilu ličila na iluminacije kakve su izrađivane početkom renesanse u Nemačkoj i Flandriji. U prvom planu su dva pastira sa štapovima, odmaraju se sa svojim stadom, a iza njih je kameniti pejzaž iznad koga se uzdiže prostrana tvrđava. Nekoliko tragova polihromije na margini lista koji je nedostajao ukazivali su na to da je i on bio oslikan.

Valentina je već restaurirala nekoliko srednjovekovnih minijatura, ali to nije bilo njeno omiljeno područje. Međutim, bio je dovoljan jedan pogled da se uveri da je reč o dodatku koji je urađen naknadno, posle nastanka knjige. Ispod najsvetlijih delova glavne iluminacije, naročito ispod neba, naslućivala su se slova ispisanog teksta preko koga je naslikana vinjeta. Nesklad između vizuelne raskoši uvodne strane i jednostavnosti narednih strana, lišenih svake rafiniranosti, potvrđivao je taj osećaj.

Bilo je teško znati koliko vremena nakon završetka kodeksa je urađen ovaj dodatak. Jedino bi se pomoću hemijske analize sastava pigmenata mogla dobiti predstava o tome. Međutim, svrha ovog veštačkog ulepšavanja je bila jasna: neko je želeo da na taj način prosti brevijar, običan i bez velike tržišne vrednosti, preinači u mnogo brižnije izrađen časoslov. Strana koja je nedostajala je verovatno isečena i prodana zasebno nekom nezahtevnom kupcu.

Prve strane su bile razočaravajuće, a ni ostatak knjige nije mnogo vredeo. Pergament je izgubio svu elastičnost, tako da se činilo da će listovi pući od najmanjeg dodira. Većina listova je imala stare mrlje od vlage na kojima se razbujala purpurna plesan.

Svaka strana je gotovo celom površinom bila prekrivena gustom mrežom grčkih slova koja su bila tek nešto tamnija od podloge na koju ih je prepisivač ispisao. Skoro sasvim izbledela crvena boja majuskula pretila je da se utopi u pergament. Dešifrovati tekst golim okom bilo je gotovo nemoguće. Valentina je prepoznala nekoliko slova, međutim, nije uspela da rekonstruiše celu rečenicu.

Da bi propast bila potpuna, više listova se izvuklo iz poveza i slobodno je stajalo u knjizi.

„Šta mislite?“, upitao je posetilac glasom bez imalo strepnje.

Restauratorka nije razumela otkud toliki optimizam. On je očigledno bio kao i svi ostali klijenti koje je povazdan odbijala. Doneo joj je napola istrulelu knjigu, insistirao da je prouči i očekuje da ona bude ushićena pred tim stranicama prekrivenim nečitkim slovima koja su verovatno bila potpuno beznačajna.

Valentina u prvi mah pokuša da zaobiđe njegovo pitanje:

„Retko sam radila sa pergamentom. Nisam stručna da procenim rukopis. Postoji nekoliko stručnjaka daleko kvalifikovanijih od mene u ovoj oblasti. Nema ih previše, ali ću vam dati njihova imena i adrese ukoliko želite.“

„Poznajem ja njih. Došao sam da čujem vaše mišljenje.“

Valentina je mrzela ovakve situacije. Da bi poštedela osetljivost svojih klijenata, navikla je da ublažava oštrinu svog suda tako što ga je oblagala neprozirnim stručnim premazom.

Međutim, u vodnjikavim starčevim očima je pročitala da ta strategija na njega ne bi imala nikakvog dejstva.

„U pitanju je *Euhologijum*, molitvenik. Na prvi pogled bih rekla da potiče iz XIII veka, a najkasnije s početka XIV veka. Iluminacija na drugoj strani je očito naknadno naslikana i u neskladu je kako sa ukupnim izgledom knjige tako i sa njenim sadržajem. Teško je sa sigurnošću utvrditi poreklo ovog kodeksa. Nisam videla nikakvu oznaku koja bi ukazivala na poreklo, niti ekslibris ili kolofon. Ipak, prema veličini majuskula i stilu ispisivanja slova, rekla bih da je reč o manastiru sa Bliskog istoka. Opšte stanje knjige je prosto zastrašujuće. Restauracija knjige u ovako jadnom stanju bi zahtevala vreme i mnogo novca. Da budem sasvim iskrena, mislim da takav poduhvat ne vredi truda.“

Starac je prekinu odlučnim pokretom.

„Ja ne škrtarim s novcem. A što se vremena tiče, nemam ga mnogo, ali mogu da vam dam nekoliko sedmica.“

„Nisam čak sigurna ni da se ova knjiga može spasti“, protestovala je Valentina. „Oštećenja su već stara. Kasnite pet vekova. Pravo je čudo što je uopšte opstala do danas. U najboljem slučaju, mogla bih možda da je sačuvam u postojećem stanju kako bismo izbegli da se sasvim pretvori u prah. Brevijari poput ovog se prilično lako nalaze na tržištu. Ako imate novca za rasipanje, kupite sebi još jedan koji je bolje očuvan. To će vaš koštati mnogo manje nego restauracija ovog.“

Njene reči se odbiše od sagovornika kao da su imale upravo suprotno značenje. Nije se ni najmanje protivio. Pogled mu vragolasto zasja.

„Samo da znate, potrošio sam dvesta hiljada evra za ovu knjigu. I budete sigurni, ja nisam senilan. Ne bih dao ni centa za običan psaltir. Molim vas, pogledajte bolje desetu stranu. To bi trebalo da bude dovoljno da promenite mišljenje o vrednosti ovog rukopisa.“

Valentina je već radila na crtežima ili slikama koji su vredeli više miliona evra, čak i više. Međutim, nikada nije primetila toliki kontrast između nominalne vrednosti dela i njegovog izgleda. Nije shvatala šta je to u ovoj knjizi što može da opravda tako basnoslovnu cenu.

Okretala je strane najopreznije moguće, dok nije stigla do one koju joj je naznačio posetilac. Ni po čemu se ta strana nije razlikovala od drugih. Možda je čak bila i nečitkija zbog mnogobrojnih tamnih mrlja koje su prekrivale veći deo lista.

Obuzeta iznenadnom inspiracijom, Valentina uključi lampu sa zadnje strane postolja i okrenu pokretnu osnovu tako da je spustila lampu sasvim nisko kako bi osvetlila dve strane otvorene knjige.

Pojavili su se tragovi drugih slova, ovog puta grčkih, ispisanih pod pravim uglom u odnosu na druga, a pojedina su bila istaknuta suptilnim senčenjem mastilom.

Valentina je isključila lampu i slova su istog časa iščezla.

„Palimpsest...“, samo je promrsila. „Naravno...“

Prepisivač je koristio već ispisane pergamente, kako se to obično činilo u to vreme radi uštede tog retkog i skupog materijala. Skinuo je površinski sloj kože pomoću kiseline, uklanjajući tim postupkom prvobitni zapis, zatim je uglačao pergament koristeći kamen plovačac, a onda iznova sastavio listove kako bi sačinio svoj brevijar.

Međutim, ovo dvostruko tretiranje, hemijsko i mehaničko, nije uništilo svaki trag starog teksta, utisnutog u duboke slojeve pergamenta. Upravo onako kako su sećanja iz detinjstva urezana u najdubljim slojevima pamćenja, razmišljala je rado Valentina. Ističući oštećenja površine, pomoću neposrednog osvetljenja prvobitna slova su se pojavila. Pomalo poput dobre psihoanalize, osim što se u ovom slučaju sve brisalo kada se ukloni izvor svetlosti.

Srednjovekovni rukopisi izrađeni na prerađenim pergamentima, grčkim ili vizantijskim najčešće, nisu bili retkost. Međutim, retko je

bilo moguće povratiti stari tekst, a još ređe je bivalo da taj tekst bude značajan.

Naravno, nekoliko godina ranije, poznati Arhimedov palimpsest je oduševio naučne krugove, ali to je bio izuzetak. Najzad, da bi dešifrovao tri zapisa sačuvana u knjizi grčkog matematičara, vlasnik knjige je potrošio više miliona dolara. Dugi niz godina je angažovao veliku ekipu restauratora i paleografa, čak i hemičare i fizičare sa univerziteta u Montrealu. A da ne računamo čitavu armadu stručnjaka za antičku Grčku, istoričara nauke i matematičara, angažovanih u drugoj fazi proučavanja samih fragmenata.

Očuvanje jednog palimpsesta je zahtevalo kolosalne investicije, bez prethodnih garancija da će se pojaviti neki značajni elementi, ali sa izvesnošću da se nikada neće povratiti troškovi, čak i u slučaju uspešnog ishoda. Na ekonomskom planu, to je bio unapred propao poduhvat.

„Vi znate o čemu je reč?“, upitala je Valentina.

Starac slegnu ramenima. U deliću sekunde, pređe mu preko lica senka, koju Valentina nije znala kako da protumači. Senka sumnje možda, osim ako nije reč o fatalizmu. Međutim, starčevo lice odmah povratu pređašnje spokojstvo.

„Imam izvesnu predstavu o čemu je reč“, ali nisam siguran. „Potrebna mi je potvrda.“

Vlasnik Arhimedovog palimpsesta je makar sigurno znao šta će da nađe pre nego što se upustio u tu papreno skupu avanturu.

„Da li biste mogli da mi kažete nešto više?“

„Još uvek ne. Hoću da mi pre toga date konačan odgovor. Prihvatite moju ponudu i znaćete sve. Obećavam da nećete zažaliti.“

Valentina zatvori knjigu i vrati je u njen plišan omot, a zatim u kovčežić od dragocenog drveta i pažljivo poveza kopču. Zatim je kovčežić gurnula prema posetiocu.

„Ne radim na neviđeno. Volim da znam šta restauriram pre nego što počnem da radim.“

Starac nije bio iznenađen niti razočaran. Jednostavno je klimnuo glavom, a zatim vratio kovčežić u svoju kožnu torbu. Teško je ustao oslanjajući se na štap. Zatim je izvukao posetnicu iz unutrašnjeg džepa sakoa i pružio je Valentini.

„Ukoliko se predomislite, nemojte se ustručavati da me pozovete“, dodao je nameštajući svoj šešir. „I, pre svega, dobro razmislite.“